

2. O POLITYCE I POLITYKACH

➤ Dlaczego polityka budzi tak wielkie emocje? Jak sądzą, dlaczego tak wielu ludzi interesuje się polityką?

JEDNO SŁOWO – WIELE ZNACZEŃ

Polityka to sfera życia społecznego związana ze sprawowaniem władzy w państwie. Starożytni Grecy przez politykę rozumieli **sztukę rządzenia państwem**, czyli *polis*. Obecnie używa się tego pojęcia w wielu różnych znaczeniach:

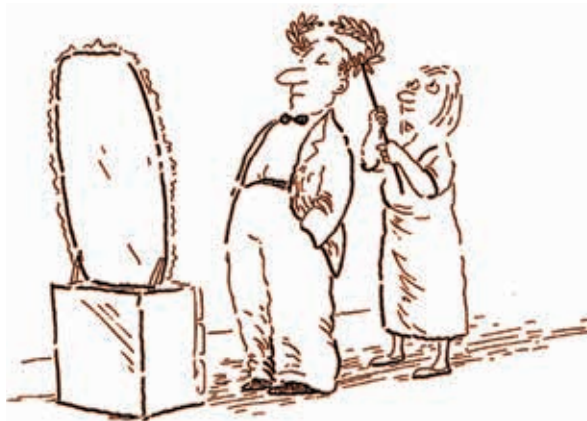
- jako określenia odnoszącego się do wszystkich działań **instytucji państwowych**,
- jako sztuki **zdobywania i utrzymywania władzy**,
- jako umiejętności **zarządzania** sprawami publicznymi,
- jako sztuki **podejmowania decyzji** politycznych i skutecznej ich realizacji.

Niekiedy politykę definiuje się jeszcze inaczej – jako roztropną **troskę o dobro wspólne**, kładąc nacisk na to, co powinno być celem politycznej aktywności.

Aktorami na scenie politycznej – w politologii określanymi mianem **podmiotów politycznych** – mogą być zarówno różne grupy i organizacje społeczne, jak i ruchy obywatelskie, partie polityczne, a także jednostki zaangażowane w sprawy publiczne. Podmioty polityczne dążą do urzeczywistnienia swojej wizji państwa i zaspokojenia swoich potrzeb i interesów przez sprawowanie władzy politycznej bądź też przez wywieranie na nią wpływu. Ponieważ zarówno interesy, jak wizje porządku społecznego oraz wartości, do których odwołują się podmioty polityczne, są rozbieżne, a często wręcz sprzeczne, polityka jest sferą nieustannych **konfliktów i sporów**. Zasadniczym problemem staje się w tej sytuacji sposób rozwiązywania tych konfliktów.

W demokratycznym państwie prawnym preferowaną metodą zażegnania sporów jest dążenie do osiągnięcia konsensusu lub przynajmniej zawarcia kompromisu. **Konsensus** oznacza znalezienie takiego rozwiązania, które może zostać zaakceptowane przez wszystkie strony konfliktu jako zgodne z ich wartościami i celami. **Kompromis** natomiast to porozumienie zawarte przez wzajemne ustępstwa. Stronom konfliktu udaje się częściowo zrealizować swoje programy, z osiągnięcia niektórych celów muszą jednak zrezygnować. Jeżeli cała klasa zgadza się jechać na wycieczkę do Krakowa, mamy do czynienia z konsensem. Jeśli jednak jedna grupa chce, by do Krakowa pojechać tylko na jeden dzień, a druga, by spędzić tam cały tydzień, wtedy trzydniowa wycieczka będzie kompromisem, możliwym do zaakceptowania przez obie grupy, ale niesatysfakcjonującym ich w pełni.

Co się dzieje, gdy nie udaje się osiągnąć ani konsensusu, ani kompromisu? Ponieważ w istotnych sprawach publicznych muszą być przyjęte jakieś rozwiązania (trzeba przecież zdecydować, jaką politykę zagraniczną ma prowadzić państwo albo czy opieka zdrowotna ma być bezpłatna), w demokracji przyjmuje się rozwiązanie cieszące się poparciem większości. Tam więc, gdzie nie jest możliwe porozumienie, decyduje siła. Jednak takie zwycięstwo może na dłuższą metę okazać się wątpliwe i nietrwałe – trudno przecież prowadzić

spójną politykę zagraniczną, gdy sprzeciwia się jej np. 48% obywateli i obywaterek. Dlatego też politycy nigdy nie powinni rezygnować z prób zastąpienia siły porozumieniem.

Polityka jest niemal tak samo ekscytująca jak wojna, tyle że bardziej niebezpieczna. Na wojnie bowiem można być zabitym tylko raz, a w polityce po wielekroć.

Winston Churchill (1874-1965), brytyjski mąż stanu i pisarz

POLITYKA I KULTURA

Życiem politycznym w różnych krajach – nawet tych demokratycznych – rządzą różne normy. Zbyt ostra wypowiedź jakiegoś polityka może skończyć jego karierę, ale w przypadku innego zwiększy jego popularność. Wyborcy w jednym kraju mogą wybaczyć głowie państwa pozamałżeński romans, w innym będą się domagać jego dymisji. W jakiejś epoce obywatele mogą godzić się z korupcją wśród polityków, ale po czasie zaczynają przeciwko niej gwałtownie protestować.

Różne obyczaje polityczne w poszczególnych państwach można przynajmniej do pewnego stopnia tłumaczyć odmiennymi **kultury politycznej** – czyli tym, jakie zachowania w sferze publicznej są przez obywateli akceptowane, a jakie potępiane. Różnice te mogą wynikać z wielu przyczyn – z dziedzicznych, religijnych, kulturowych i politycznych tradycji, z odmiennego sposobu wyznaczania granicy między tym, co publiczne, i tym, co prywatne.

Terminu „kultura polityczna” używa się także w badaniach nad stosunkiem grup społecznych do polityki. Bierze się wtedy pod uwagę:

- poziom **wiedzy i zainteresowania** polityką ze strony obywateli,
- to, jak obywatele **oceniają** zjawiska polityczne,
- to, jakie **emocje** towarzyszą im, gdy obserwują scenę polityczną.

Z tego punktu widzenia politolog Gabriel Almond i Sidney Verba wyróżnili trzy zasadnicze typy kultury politycznej:

1. **Kultura zaściankowa** – żyjący w niej ludzie w ogóle nie interesują się polityką i nic o niej nie wiedzą. Nie uważają, że polityka ma wpływ na ich życie, nie spodziewają się też, by mogła ona spowodować korzystne dla nich zmiany.

2. **Kultura podporządkowania** – w takich społecznościach istnieje duża świadomość istnienia władzy politycznej i tego, że ma ona zasadniczy wpływ na życie obywateli. Mimo to pozostają zupełnie bierni, nie angażując się w życie publiczne i nie próbując wpływać na władzę.

3. **Kultura uczestnicząca** – obywatele dążą do zdobycia pełnej wiedzy na temat polityki. Są też gotowi aktywnie uczestniczyć w życiu publicznym, popierając jedne rozwiązania, a zwalczając inne. Ich aktywność przejawia się zarówno na poziomie lokalnym, jak i państwowym. Tego rodzaju kultura jest największym sprzymierzeńcem demokracji, bo trwałość demokratycznych instytucji i procedur zależy w dużym stopniu od zaufania i aktywności obywateli.

W praktyce politycznej bardzo trudno byłoby wskazać społeczność, w której obecny byłby tylko jeden model kultury politycznej. Regułą jest raczej ich współwystępowanie. Nawet w krajach o długiej demokratycznej praktyce obok obywateli angażujących się w życie publiczne znaleźć można takich, którzy biernie podporządkowują się wszelkim decyzjom władz, a nawet i takich, którzy mają nikłą wiedzę o polityce i wcale się nią nie interesują.

Jak twoim zdaniem należy ocenić polską kulturę polityczną? Jakie postawy i obyczaje obywateli i obywaterek naszego kraju najbardziej cię martwią, a jakie budzą twoją nadzieję? Podaj przykłady.

ZAWÓD POLITYK

Polityk to człowiek, który uczestniczy w sposób formalny bądź nieformalny w wypracowywaniu i podejmowaniu różnego rodzaju decyzji politycznych. To właśnie decydowanie jest najważniejszą częścią pracy polityka. Oczywiście, korzysta on zwykle z pomocy **ekspertów** lub **ekspertek**, bo przecież nie zawsze jest specjalistą w dziedzinie, której decyzja dotyczy. Często zdarza się jednak tak, że eksperci przedstawiają rozbieżne opinie i zalecają odmienne rozwiązania. Wtedy rzeczą polityka jest rozstrzygnięcie taki spór. On też (a nie doradcy i eksperci) ponosi później odpowiedzialność za swoje decyzje i... pomyłki. Karą dla polityka może być zarówno utrata zajmowanego stanowiska i zaufania kolegów (którzy mogą wykluczyć go z szeregów swojej partii), jak i poparcia wyborców (którzy mogą np. nie wybrać go na kolejną kadencję do parlamentu).

Czy jeśli zabłąkałam się w gmachu Sejmu, to jestem polityczką okazjonalną?

Niemiecki socjolog żyjący na przełomie XIX i XX wieku, Max Weber, podzielił polityków na:

- **okazjonalnych** – którzy tylko na chwilę zabłąkali się do sfery politycznej, biorąc udział np. w dyskusjach politycznych,
- **niezawodowych** – którzy zgodzili się przez pewien czas zajmować jakieś ważne stanowisko (posła czy ministra), ale swoje życiowe ambicje lokują w innej sferze, np. w nauce,
- **zawodowych** – dla których, jak sama nazwa wskazuje, polityka jest stale uprawianą profesją, sposobem realizacji życiowych ambicji.

Czym ma się kierować polityk lub polityczka w swoich poczynaniach? Zdaniem Maxa Webera mogą się oni odwoływać do etyki przekonania lub etyki odpowiedzialności. **Etyka przekonania** każe stawiać na pierwszym miejscu wyznawane przez siebie idee i wartości. Ich realizacja jest ważniejsza od ewentualnych ubocznych skutków politycznych czy społecznych, jakie mogą przynieść. Zgodnie z **etyką odpowiedzialności** ważniejsza od przekonania polityka jest jego odpowiedzialność za losy powierzonej mu społeczności. Ta postawa każe więc przedkładać pragmatyzm nad ideową bezkompromisowość. Weber uważał,

▲ Efektem uprawiania polityki jest często ogromna popularność. Czasem jednak płaci się za nią wysoką cenę ostrej, nieprzebijającej w słowach krytyki czy brutalnych oskarżeń. Czy wiecie, kogo przedstawiają te zdjęcia? Wymieńcie ich nazwiska i nazwy partii, z których pochodzą.

że etyka odpowiedzialności jest bardziej godnym zalecenia sposobem uprawiania polityki. Sądził jednak, że rzeczą niewłaściwą byłoby, gdyby politycy zupełnie zrezygnowali ze swych poglądów i ideałów, bo wtedy ich działania polityczne traciłyby właściwie swój sens.

POLITYCY I EKSPERCI

Polityka nie ma współcześnie dobrej opinii. Wiele osób uważa, że sprowadza się ona jedynie do wiecznych kłótni i awantur. Takie przekonanie jest zapewne główną przyczyną marzenia o **świecie bez polityki**. Czyż bowiem decyzji w sprawach, które dziś należą do polityków, nie mogliby podejmować **eksperci**? Na zdaniu fachowców polegamy przecież we wszystkich dziedzinach, niezależnie od tego, czy chodzi o budowę domu, czy też o rozstrzygnięcie sporu prawnego albo znalezienie lekarstwa na nasze dolegliwości. Dzięki ekspertom uda się znaleźć racjonalne rozwiązanie trapiących nas problemów, a zarazem położyć się ostatecznie kres jałowemu politycznym sporom.

Taka wizja, choć obiecująca – i odzwierciedlająca rzeczywisty proces zwiększania się wpływu ekspertów na podejmowane przez polityków decyzje – oparta jest jednak na fałszywej wizji polityki. Ta sfera ludzkiego życia i działania tym różni się bowiem od innych, że spory, które się w niej ujawniają, nie muszą wynikać wcale z niedostatku wiedzy czy nieumiejętności racjonalnego rozumowania. Ich źródłem są najczęściej **odmienne hierarchie wartości**, inne wizje człowieka i celów jego życia oraz różne nastawienia etyczne. Nie jest więc tak, że najrozumnniejszy nawet ekspert uwolni nas od trudnych **politycznych dylematów**.

Przyjrzyjmy się choćby dyskusji na temat tego, czy państwo powinno zapewniać ekonomiczne i socjalne bezpieczeństwo swoim obywatelom. Nasza odpowiedź nie zależy jedynie od oceny finansowych możliwości państwa czy wpływu podatków progresywnych na wysokość wzrostu gospodarczego, ale przede wszystkim od tego, czy uważamy **solidarność** za wartość nadrzędną wobec wolności korzystania z uzyskiwanych dochodów. Cały problem w tym, że w tej sprawie (jak i w wielu innych) nie zgadzają się nie tylko politycy, ale i... sami eksperci. Ci, którzy marzą o wyrugowaniu polityków, muszą się więc rozstać z tą nadzieją. Żaden ekspert nie zastąpi ich w podejmowaniu decyzji w sprawach o fundamentalnym znaczeniu i wyznaczaniu **celów**, do których należy dążyć. Eksperci mogą – i powinni! – służyć im pomocą, wskazując, jakie skutki może przynieść dany sposób postępowania albo jakie środki doprowadzą do realizacji wyznaczonego celu (choć i na ten temat eksperci mają niejednokrotnie bardzo odmienne opinie).

To, że eksperci nie mogą zastąpić polityków, nie oznacza, że w pewnych sprawach ich głos nie może zostać uznany za decydujący. Współcześnie pewne obszary, tradycyjnie uznawane za polityczne, zostają wyłączone z demokratycznej gry i powierzone **instytucjom eksperckim**. Tak dzieje się np. z oceną zgodności ustaw z konstytucją (Trybunał Konstytucyjny) czy z problemami polityki pieniężnej (Rada Polityki Pieniężnej). Zwróćmy jednak uwagę na to, że i w takich instytucjach, nazywanych „**strażnikami demokracji**”, decyzje wcale nie zapadają jednogłośnie. Nawet więc w sytuacjach zdawałoby się jednoznacznych, gdy chodzi

▲ Donald Tusk, premier Polski 2007–2014, przewodniczący Rady Europejskiej 2014–2019, jeden z założycieli ugrupowania Platforma Obywatelska.

o interpretację przepisów prawnych czy wskaźników ekonomicznych, spór polityczny może wybuchnąć z nową siłą. Niemniej jednak większość politologów uważa, że takie instytucje stabilizują demokrację i znacząco poprawiają jej efektywność. Są jednak i tacy, którzy z niepokojem obserwują „wyciekanie” władzy ze struktur demokratycznych i pytają, kto właściwie będzie pilnować owych strażników, wolnych przecież od normalnej demokratycznej kontroli.

DWIE WIZJE

Dla starożytnych filozofów polityka była szczególną sferą ludzkiego działania, jako że w niej najpełniej mogły się manifestować ważne obywatelskie cnoty – roztropność, moralna dzielność, szlachetność. Polityk nie tylko więc nie był zwolniony z przestrzegania ogólnie obowiązujących etycznych zasad, lecz wręcz przeciwnie – uważano, że to on nade wszystko powinien im sprostać.

Zupełnie inną wizję relacji między polityką a etyką zaproponował florencki myśliciel Niccolò Machiavelli. Zdaniem autora Księcia w polityce zasady indywidualnej moralności nie mają zastosowania. Jest tylko jedna miara, którą wolno do polityki przykładać – skuteczność. Oceniając polityka, nie powinniśmy więc według Machiavellego brać pod uwagę tego, czy jest kłamcą czy też człowiekiem prawdomównym, czy jest okrutnikiem czy też przeciwnie – człowiekiem wspaniałomyślnym – a jedynie to, czy udało mu się zrealizować cel, jakim dla władcy powinno być zapewnienie bezpieczeństwa, jedności i stabilności państwa.

Te dwie wizje – polityka, który ma przestrzegać zasad etycznych nawet przy podejmowaniu najtrudniejszych decyzji, i polityka, który gotów jest uciec się nawet do niegodnych środków, byle tylko zwyciężyć – rywalizują do dziś.

Kto – twoim zdaniem – ma rację w tym sporze?

S Ł O W N I C Z E K O B Y W A T E L S K I

POLITYKA – dziedzina życia społecznego związana ze sprawowaniem władzy publicznej. Różne grupy społeczne, partie polityczne i organizacje dążą do realizacji swojej wizji państwa i własnych interesów przez sprawowanie władzy politycznej albo zdobycie na nią wpływu. Tak rozumiana polityka jest sferą nieustannych sporów i konfliktów. Dobre funkcjonowanie państwa uzależnione jest jednak od tego, czy istnieją w nim sposoby rozstrzygnięcia sporów i procedury podejmowania decyzji.

KONSENSUS – powszechna zgoda co do tego, jakie rozwiązanie jest w danej sytuacji najlepsze.

KOMPROMIS – porozumienie stron konfliktu oparte na wzajemnych ustępstwach.

KULTURA POLITYCZNA – zbiór postaw, wartości i wzorów zachowań uczestników życia publicznego (zarówno jednostek, jak i grup) w stosunku do polityki.

SPRAWDŹ SIĘ SAM/SAMA!

- ✓ Wyjaśnij, czym jest polityka. Podaj kilka przykładów tego, jak różnie jest to słowo rozumiane.
- ✓ Przedstaw różnicę między konsensem a kompromisem.
- ✓ Omów na przykładach trzy typy kultury politycznej.